

ROCZNIK TOMISTYCZNY
12 (2023) 1

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 1

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 1

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Michał Zembrzuski, Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Janusz Węgrzecki, Antoni B. Stępień, Arkady Rzegocki, Jerzy Nitychoruk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Piotr Jaroszyński, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Marcin Trepczyński, Antoni B. Stępień, Marek Prokop, Tomasz Pawlikowski, Mikołaj Krasnodębski, Marcin Karas, Andrzej Jonkisz, Piotr Jaroszyński, Grzegorz Hołub, Paul J. Cornish, Imelda Chłodna-Błach, Marcin Bukała, Henryk Anzulewicz.

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Joanna Pyłat, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Małgorzata Biegańska-Bartosiak

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2023

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

**Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego**

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o., ul. Raszyńska 13, 05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji (Michał Zembrzuski)	9
Miejsce filozofii w zespole nauk Z Antonim B. Stępnem rozmawia Artur Andrzejuk.....	11

Rozprawy i artykuły

Artur Andrzejuk Teologia Tomasza z Akwinu. Specyfika głównych zagadnień	17
Marcin Karas Middle Ages and Renaissance Reconciled in the Philosophical Thought of Nicolaus Copernicus.....	31
Izabella Andrzejuk Konstanty Michalski (1879-1947) and His Philosophy of History	47
Agnieszka Gonddek Tomaszowa koncepcja miłości w ujęciu ojca Feliksa Wojciecha Bednarskiego OP.....	63
Michał Zembrzuski Tomaszowe rozumienie wiary jako aktu intelektu i kwestia intelektualności treści wiary (<i>intellectus fidei</i>).....	87
Paweł Lesiński, Małgorzata Łuszczzyńska Dobro wspólne w refleksji św. Tomasza z Akwinu a społeczne związanie własności prywatnej w art. 14 ust. 2 niemieckiej ustawy zasadniczej.....	107
Magdalena Płotka Afektywna droga do Boga w ujęciu Bonawentury	127
Tomasz Ł. Stanowski Wątki tomistyczne w filozofii Józefa Gołuchowskiego	139
Izabella Andrzejuk Zagadnienie wychowania w antropologii Konstantego Michalskiego	159
Anton Adam Miejsce filozofii w teologii Wincentego Granata.....	171
Bożena Listkowska Etyka komunikacji w miłości. Studium przypadku bohaterów <i>Ciemnej nocy miłości</i> Mieczysława Gogacza	191
Marian Szymonik Filozofia jako nauka kontemplująca i wyjaśniająca byt – znaczenie tomizmu w wyjaśnianiu faktu religii.....	205
Tomasz Pawlikowski Identyfikacja pryncypiów i separacja metafizyczna w procesie poznania bytu jako bytu	233
Michał Ziółkowski Substancje oddzielone i postczłowiek. Próba konfrontacji myśli Akwinaty z doktryną współczesnego transhumanizmu	249
Artur Andrzejuk Thomistic Theory of Personal Relations	267

Edycje i tłumaczenia

Paweł Borkowski Encyklika <i>Rerum omnium perturbationem</i> Piusa XI – wstęp do przekładu.....	279
Ojciec święty Pius XI Encyklika <i>Rerum omnium perturbationem</i>	283

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Sprawozdanie z działalności Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2022/2023	297
Michał Zembrzuski Sprawozdanie z Sympozjum Tomistycznego w Łomży 8 marca 2023	303
Tomasz Ł. Stanowski <i>Semper vivus</i> . Filozofia Józefa Gołuchowskiego z okresu wileńskiego w artykułach litewskiej badaczki Rūty Marij Vabalaitė	307
Karolina Sienkiewicz Filozofia w szkole: wczoraj, dziś, jutro. Recenzja: Agnieszka Gondek, <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej, Warszawa 2022</i>	319
Artur Andrzejuk Uwagi o bycie i istnieniu. Na marginesie przekładu książki Étienne Gilsona <i>Constantes philosophiques de l'être</i> . Recenzja: Étienne Gilson, <i>Filozoficzne stałe bytu</i> , tłum. M. Morek, Warszawa 2022.	325
Maciej Nowak Recenzja: Michał Chaberek, <i>Święty Tomasz z Akwinu a ewolucja, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2019</i>	337
Konstanty Milancej Recenzja: Piotr Moskal, <i>Metafizyka dla studentów teologii, Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022</i>	347
Jan Pociąg Recenzja: Marcin Karas, <i>Filozofia i kultura w czasach przełomu. Studia i materiały z badań historyzoficznych</i> , Kraków 2023	349

Polemiki i dyskusje

Peter A. Redpath Small Mistakes in the Beginning: Stanley L. Jaki: Arch-Defender of Christian Civilization of Freedom, and Somewhat Unwitting Obstacle to It?: An American/ Gilsonian Perspective	357
Nota o Autorach.....	365

Table of Contents

Editorial (Michał Zembrzuski).....	9
The place of philosophy among other sciences Artur Andrzejuk's interview with Antoni B. Stępień.....	11

Dissertations and articles

Artur Andrzejuk Theology of Thomas Aquinas. Characteristics of Main Issues.....	17
Marcin Karas Middle Ages and Renaissance Reconciled in the Philosophical Thought of Nicolaus Copernicus.....	31
Izabella Andrzejuk Konstanty Michalski (1879-1947) and His Philosophy of History.....	47
Agnieszka Gondek Thomas's Concept of Love from the Perspective of Father Feliks Wojciech Bednarski OP.....	63
Michał Zembrzuski The Faith as an Act of the Intellect and the Issue of the Intellectuality of the Content of Faith (<i>intellectus fidei</i>) in Thomas Aquinas's Thought.....	87
Paweł Lesiński, Małgorzata Łuszczyńska The Thomas Aquinas's idea of common good in relation with private property's social obligation in the art. 14 p. 2 of German basic law.....	107
Magdalena Płotka The affective path to God according to Bonaventure.....	127
Tomasz Ł. Stanowski Thomistic threads in the philosophy of Joseph Goluchowski.....	139
Izabella Andrzejuk The problem of upbringing in anthropology of Konstanty Michalski.....	159
Anton Adam Place of Philosophy in Theology of Wincenty Granat.....	171
Bożena Listkowska The Ethics of Communication in Love. A Case Study of the Characters of Mieczysław Gogacz's <i>Dark Night of Love</i>	191
Marian Szymonik Philosophy as a science that contemplates and explains the ens – the importance of thomism in explaining the fact of religion.....	205
Tomasz Pawlikowski Identification of Principles and the Metaphysical Separation in the Cognition of Being.....	233
Michał Ziółkowski Separate Substances and the Post-Human. An Attempt to Confront Aquinas' Thought with the Doctrine of Contemporary Transhumanism.....	249
Artur Andrzejuk Thomistic Theory of Personal Relations.....	267

Editions and Translations

Paweł Borkowski Encyclical of Pius XI <i>Rerum omnium perturbationem</i> – introduction to translation.....	279
Holy Father Pius XI Encyclical <i>Rerum omnium perturbationem</i>	283

Reports and Reviews

Natalia Herold Report on the activities of the Scientific Thomistic Society in the academic year 2022/2023	297
Michał Zembrzuski Report from the Thomistic Symposium in Łomża on March 8, 2023	303
Tomasz Ł. Stanowski <i>Semper vivus</i> . The philosophy of Joseph Goluchowski from the Vilnius period in the articles of the Lithuanian researcher Rūta Marija Vabalaitė.....	307
Karolina Sienkiewicz Philosophy at school: yesterday, today, tomorrow Review: Agnieszka Gondek, <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej</i> , Warszawa 2022	319
Artur Andrzejuk Notes on being and existence. On the margin of the translation of Étienne Gilson's book <i>Constantes philosophiques de l'être</i> . Review: Étienne Gilson, <i>Filozoficzne stałe bytu</i> , trans. M. Morek, Warszawa 2022.....	325
Maciej Nowak Review: Michał Chaberek, <i>Święty Tomasz z Akwinu a ewolucja</i> , Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2019	337
Konstanty Milancej Review: Piotr Moskal, <i>Metafizyka dla studentów teologii</i> , Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022	347
Jan Pociąg Review: Marcin Karas, <i>Filozofia i kultura w czasach przełomu. Studia i materiały z badań historyzoficznych</i> , Kraków 2023	349

Controversy and discussions

Peter A. Redpath Small Mistakes in the Beginning: Stanley L. Jaki: Arch-Defender of Christian Civilization of Freedom, and Somewhat Unwitting Obstacle to It?: An American/ Gilsonian Perspective	357
Note about authors.....	365

Afektywna droga do Boga w ujęciu Bonawentury

Słowa kluczowe: unia mistyczna, ekstaza, pragnienie, afektywność, miłość, Bonawentura

Niniejszy artykuł jest historyczno-filozoficznym studium o dynamice miłości i pragnienia Boga w ujęciu Bonawentury. W szczególności artykuł koncentruje się na afektywnej interpretacji drogi zjednoczenia duszy z Bogiem. Jak wiadomo, w koncepcji Bonawentury mistyczna unia z Bogiem (ekstaza) nie dokonuje się na płaszczyźnie intelektualnej, intelekt jest w niej pominięty

(*excessus mentis*)¹. Raczej to afektywność jest obszarem, w obrębie którego dokonuje się mistyczna ekstaza. O ile jednak przyjęło się twierdzić², że w zjednoczeniu mistycznym dusza nie ma żadnej reprezentacji Boga, a kontakt z Bogiem nie dokonuje się za pośrednictwem wiedzy lub poznania, o tyle wciąż można stawiać pytania: Jaką rolę dokładnie odgrywa afekt w *excessus mentis*? Czy afekt

---

Dr hab. Magdalena Plotka, prof. uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Instytutu Filozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

¹ Mirosław Kiwka przytacza (za Bernardem McGinnem) szereg określeń opisujących przekroczenie intelektu: „(...) *excessus mentis*, *alienatio mentis*, *ecstasis*, *excessus anagogicus*, *amor ecstasticus*, *anagogica unio*, *initima unio*, *amplexus*, *caligo*, *docta ignorantia*, *sursumactio*, *arcanum spiritualis connubii*, *sapientia nulliformis*, *cognitio excellentissima in ecstático amore*, *cognitio in caligine*, *sapientia vera in qua est cognitio per veram experientiam*, etc.”; zob. B. McGinn, *The Flowering of Mysticism*, s. 375, przyp. 212, cyt. za: M. Kiwka, *Mistyczne odkrywanie Boga w Itinerarium mentis in Deum św. Bonawentury*, „*Studia Philosophiae Christianae*”, 53 (2017) 2, s. 110.

² É. Gilson, *The Philosophy of St. Bonaventure*, Sheed and Ward, New York 1938, s. 458-464; J. Ratzinger, *The Theology of History in St. Bonaventure*, Franciscan Herald Press, Chicago 1971, s. 31-38.

jest alternatywną formą wiedzy? Czy afekt zastępuje intelekt?

Artykuł jest próbą przynajmniej częściowej odpowiedzi na pytania o rolę afektu w Bonawenturiańskiej koncepcji unii mistycznej. Celem artykułu jest ukazanie, w jaki sposób Bonawentura interpretuje dionizyjską teologię negatywną i jakie racje doprowadziły go do stwierdzenia wyższości miłości nad wiedzą. Pokażemy również historyczne źródła formowania się Bonawenturiańskiej koncepcji drogi zjednoczenia³.

Artykuł składa się z trzech części. Pierwsza jest próbą rekonstrukcji dionizyjskich i wiktoryńskich inspiracji dla afektywnej interpretacji Doktora Serafickiego. Druga część stanowi opis mechanizmu pragnienia człowieka (tj. pragnienia skierowanego ku Bogu), odpowiemy tu na pytanie o rolę *synderesis* w pragnieniu. Na koniec, w trzeciej części, porównamy etapy zjednoczenia w *Itinerarium mentis ad Deum* z opisem zawartym w żywocie św. Franciszka, tj. w *Legenda maior*. Celem trzeciej części artykułu jest ukazanie roli cielesności w afektywnej unii mistycznej.

I. Transformacja afektywna: dionizyjskie i wiktoryńskie źródła Bonawentury

Docelowym punktem pragnienia i jego punktem kulminacyjnym jest *visio beatifica* – zjednoczenie z Bogiem, które tradycja średniowieczna interpretowała jako pełne zaspokojenie ludzkich dążeń i pełną satysfakcję pragnienia. Kwestią sporną było jednak pytanie, czy *visio beatifica* jest osiągalna na drodze poznania czy raczej miłości. Konfrontacja dwóch teologicznych tradycji – z jednej strony Augustyńskiej idei, że Bóg jest obiektem miłości w wizji błogosławio-

nej, a z drugiej strony nacisk Pseudo-Dionizego na to, że Bóg jest radykalnie i transcendentnie nieznanym – zaowocowała ostatecznie interpolacją miłości nad wiedzą⁴. Powstało jednak pytanie: Co to znaczy pragnąć i kochać Boga, który z samej swej istoty jest ontycznie transcendentny, a w konsekwencji poza granicami ludzkiego poznania? Mówiąc ogólniej, w jakim sensie można mówić o pragnieniu tego, co z samej swej istoty jest transcendentne i niepoznawalne⁵

³ Źródłami dla Bonawentury są bezpośrednio Augustyn, Arystoteles, a także Pseudo-Dionizy Areopagita za pośrednictwem Thomasa Gallusa, zob. B. Blankenhorn, *The Mystery of Union with God: Dionysian Mysticism in Albert the Great and Thomas Aquinas*, The Catholic University of America Press, Washington, D.C. 2015, s. XIV.

⁴ *Re-thinking Dionysius the Areopagite*, red. S. Coakley, C.M. Stang, Wiley-Blackwell, Malden, Mass. 2009, s. 177-178.

⁵ Transcendentność i niepoznawalność Boga – obiektu pragnienia w m.in. Bonawenturiańskiej mistyce – swoje źródła ma m.in. w apofatycznej teologii Pseudo-Dionizego Areopagity. Traktat *De Mystica theologia* był głównym dziełem Dionizego, który sprawił, że jego koncepcja Boga jako istoty absolutnie niepoznawalnej szybko spopularyzowała się w średniowiecznej mistyce chrześcijańskiej. Wpływ ten manifestował się m.in. w stosowaniu terminologii opisującej doznanie mistyczne: apofatyka dionizyjska wywarła wpływ m.in. na kształt mistycznego traktatu *Chmura niewiedzy* (zob. R.A. Lees, *The Negative Language of the Dionysian School of Mystical Theology. An Approach to the Cloud of Unknowing*, University of New York, Centre for Medieval Studies, 1981).

Jedną z prób rozwiązania tego dylematu przez średniowiecznych teologów i filozofów było – jak niżej pokażemy – afektywne odczytanie niektórych koncepcji Pseudo-Dionizego Areopagity.

Pisma Dionizego trafiły na łaciński Zachód w 827 roku za sprawą opata Hilduina, który przetłumaczył *corpus dionysiacum* podarowany królowi Ludwikowi Pobożnemu przez cesarza bizantyjskiego. Za pośrednictwem tłumaczeń i komentarza Jana Szkota Eriugeny w XI wieku oraz tłumaczenia Jana Sarrazena w XII i XIII wieku pisma Dionizego wywarły głęboki wpływ na średniowieczną myśl chrześcijańską na Zachodzie⁶.

Historycznych śladów zainteresowania Dionizym po Eriugenie w IX wieku i przed Hugonem od św. Wiktora przed XII wiekiem jest bardzo niewiele⁷. Okazuje się zatem, że dionizyjski renesans w XII wieku swoją kolebkę miał w szkole św. Wiktora. To właśnie wiktoryni przyczynili się do spopularyzowania i utrwalenia afektywnej interpretacji dionizyjskiej drogi zjednoczenia mistycznego. Hugon interpretuje teksty Areopagity o wiedzy (i niewiedzy) w kategoriach

wiedzy i działania lub miłości, a także popularyzuje przekonanie o wyższości miłości nad wiedzą. Ostatecznie, Hugon utwierdza Dionizego koncepcję o negatywnej teologii, że Bóg przekracza nasze kategorie i język⁸. Hugon pisał w komentarzu do *Hierarchii niebiańskiej*, że miłość (*dilectio*) przekracza wiedzę i jest większa niż inteligencja. Bóg jest bardziej kochany niż rozumiany, miłość wkracza tam, gdzie wiedza i rozumienie nie mogą sięgnąć i muszą się usunąć⁹. Słowa te pojawiają się w kontekście komentarza fragmentu dotyczącego etymologii nazw odnoszących się do aniołów w *Hierarchii niebiańskiej*. Hugon wyjaśnia, że termin *seraphim* oznacza „wzniecacz ognia albo nosiciel ciepła” i konotuje ruch, ciepło, ostrość, itd., podczas gdy słowo *cherubim* oznacza „pełnię wiedzy” albo „nosiciela mądrości”. Następnie Hugon stwierdza, że dionizyjski „seraficki ogień” należy interpretować jako ogień miłości¹⁰. Figura Serapha symbolizującego ogień miłości i panującego nad Cherubim była podstawą ugruntowania się przekonania, że miłość jest drogą pełniejszego niż wiedza zjednoczenia z Bogiem¹¹.

⁶ R.G. Davis, *The Weight of Love. Affect, Ecstasy, and Union in the Theology of Bonaventure*, Fordham University Press, New York 2017, s. 31.

⁷ *Re-thinking Dionysius the Areopagite*, s. 155.

⁸ Tamże, s. 159.

⁹ PL 175, 1038D; *Re-thinking Dionysius*, s. 162.

¹⁰ Co ciekawe, interpretacja Hugona jest nietrafna, ponieważ Dionizy nigdy nie utożsamiał serafickiego ognia z ogniem miłości. Dlaczego zatem Hugo przypisał dionizyjskiemu Seraphowi własność ognia miłości? Kluczem jest tu Jan Szkot Eriugena, który w swoim komentarzu do *Hierarchii niebiańskiej* przedstawia rozmaite atrybuty ognia serafickiego – gorący, płonący, nieugaszony itd. – ale nie odnosi tego do miłości. Ale w tym samym komentarzu, Eriugena poetycko tłumaczy ciepło (gorąco) jako gorąco miłości, a ogień jako żar miłości, zob. P. Rorem, *Eriugena's Commentary on the Dionysian Celestial Hierarchy*, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto 2005, s. 95. Zob. *Re-thinking Dionysius the Areopagite*, s. 162.

¹¹ Bonaventura, *Legenda*, Prol. 1, Quaracchi XIII, s. 504. Zob. R.G. Davis, *The Weight of Love. Affect, Ecstasy, and Union in the Theology of Bonaventure*, s. 35.

Kolejnym krokiem do utrwalenia afektywnej interpretacji Dionizyjskiej drogi mistycznego zjednoczenia było wypracowanie pojęcia władzy afektywnej, za pomocą której dusza przekracza swoje naturalne zdolności poznawcze. Dokonał tego należący do Wiktorynów, Tomasz Gallus, w swoim *Spectacula contemplationis*, gdzie jednoznacznie przedstawił koncepcję drogi mistycznego wznoszenia się ku Bogu jako drogi transformacji afektywnej. *Spectacula contemplationis* okazało się ważnym źródłem dla Bonawentury, który traktuje interpretację Gallusa jako punkt wyjścia opracowania własnego hermeneutycznego klucza do czytania biografii, wizji i pobożności Franciszka z Asyżu¹². Obok Gallusa to właśnie Bonawentura stał się najbardziej wpływowym autorytetem dla chrześcijańskiej teologii mistycznej. Bonawenturiańskie pisma stały się źródłem przekonania, że ekstazy miłość transcenduje wiedzę wiary¹³.

Niezależnie od powyższych uwag, należałoby dodać, że afektywna interpretacja Dionizego odnosiła się do fragmentu *Teologii mistycznej*, traktatu opisującego wejście Mojżesza na górę Synaj. W miarę jak Mojżesz dociera na sam szczyt, zostawia za sobą wszelkie zmysłowe i intelektualne poznanie, punktem zaś kulminacyjnym tej wędrówki jest „chmura niewiedzy”, gdzie jest on zjednoczony z Bogiem w absolutnej negatywności oraz w zupełnym

przekroczeniu wszystkich intelektualnych zdolności i poznawczych aktywności. Jednakże w afektywnej interpretacji Dionizego ta raczej intelektualna transcendencja była uzupełniona przez wprowadzenie afektywnego wymiaru, w którym miłość jest istotną cechą podróży do Boga i zjednoczenia z nim¹⁴. Bonawentura posługuje się dionizyjską definicją miłości, którą rozumie jako afektywne przyłgnięcie kochającego i kochanego, jako jednoczącą i transformującą siłę. Zjednoczenie dokonuje się za sprawą pragnienia (pożądania)¹⁵. Jednocześnie Bonawentura uważał dionizyjską drogę mistycznego wznoszenia się do tego, co nieznanne, za efektywniejszy sposób realizacji zjednoczenia niż zjednoczenie intelektualne¹⁶. Bonawentura przedstawił co najmniej dwa argumenty za zasadnością „afektywnej” interpretacji Dionizyjskiej drogi zjednoczenia: pierwszy z nich dotyczył natury przedmiotu pragnienia. Skoro przedmiot ten (Bóg) jest niepoznawalny, to w jakim sensie można mówić o zjednoczeniu na płaszczyźnie intelektualnej z przedmiotem (Bogiem), o którym nie możemy nic wiedzieć. Drugi zaś argument dotyczył natury samego zjednoczenia człowieka z przedmiotem pragnienia. Bonawentura twierdził, że zjednoczenie afektywne jest silniejsze i pełniejsze niż zjednoczenie intelektualne.

Innymi słowy, Bonawenturiańskie afektywne odczytanie Dionizego

¹² Tamże, s. 36.

¹³ Tamże, s. 181.

¹⁴ Zob. *Re-thinking Dionysius the Areopagite*, s. 178.

¹⁵ *Sent.* d. 10, dub. 1 (Quaracchi I), s.205.

¹⁶ R.G. Davis, *The Weight of Love. Affect, Ecstasy, and Union in the Theology of Bonaventure*, s. 4.

sprowadza się do dwóch twierdzeń: po pierwsze, Hugon utrwalił przekonanie, że figura Serapha jest metaforycznym

symbolem miłości, a po drugie, że jednocząca siła miłości jest mocniejsza od czynności intelektualnych¹⁷.

2. *Synderesis i pondus*

Bonawentura szczegółowo opisuje mechanizm pragnienia, wykorzystuje do tego zarówno arystotelesowską teleologię, jak i koncepcję miłości św. Augustyna. Bonawenturiańska interpretacja Arystotelesa polega na przyznaniu nawet ciałom fizycznym formy tęsknoty i pożądania. Franciszkański teolog wprost nawiązuje do Augustyna, który w *Państwie Bożym* pisał: „Gdybyśmy byli kamieniami albo wodą, ogniem lub czymś podobnym – bylibyśmy wprawdzie bez żadnego czucia i życia, lecz nie bylibyśmy pozbawieni pewnego ciężenia do swego miejsca i stanowiska (...) Bo tak ciało podąża za ciężkością swą, jak duch za miłością swoją”¹⁸. Kluczowym terminem dla Bonawentury jest tutaj *pondus*, tj. „ciężar”, który definiuje jako pewnego rodzaju zdolność bytu do bycia poruszonym w pewien sposób, i to niezależnie, czy jest to fizyczne ciało, czy ludzka dusza. Z jednej strony za Augustynem powtarza, że *pondus* jest środkiem, za pomocą którego dusza wznosi się do Boga, a z drugiej strony uzupełnia jego myśl umieszczając *pondus* w centrum swoich rozważań na temat drogi ku zjednoczeniu z Bogiem.

W Bonawenturiańskiej psychologii filozoficznej władzą, która odpowiada za ruch pragnienia, jest *synderesis*. *Synderesis* jest „ciężarem”, siłą, która sprawia, że dusza pragnie Boga (dobra) i chce zjednoczenia z Nim. Bonawentura pod wpływem inspiracji myślą Tomasza Gallusa utożsamiał *synderesis* z *principalis affectio*, tj. odrębną od sumienia władzą związaną z grupą zagadnień moralno-psychologicznych¹⁹. Wkład Bonawentury do średniowiecznej dyskusji na temat funkcji *synderesis* polega przede wszystkim na jego próbach zniesienia różnicy między poznawczo-ewaluacyjnymi a afektywnymi funkcjami *synderesis*²⁰. Jednocześnie podkreśla afektywne funkcje prąsumentnia, które polegałyby na afektywnym pragnieniu Dobra. Dodatkowo *synderesis* jest – w ujęciu franciszkańskiego teologa – afektywną zdolnością duszy do kierowania się do Boga oraz nieomylną inklinacją ku dobru²¹. W efekcie ruch *synderesis* ku Bogu i ku dobru jest pragnieniem Boga i dobra.

Ruch pragnienia, tj. ruch wznoszenia się ku Bogu, Bonawentura opisał m.in. w *Itinerarium mentis in Deum*. Pisał, że skoro to afekt jest siłą poruszającą

¹⁷ Tamże, s. 30.

¹⁸ Augustyn, *Państwo Boże* XI, XXVIII, tłum. W. Kubicki, Kęty 2002, s. 434.

¹⁹ 2 *Sent.* d. 39, a. 1, q. 1, fund. 5 (Quaracchi II), s. 898.

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.

duszę człowieka do Boga, to – w konsekwencji – droga duszy do Boga jest również afektywna. Droga ta polegała na wyjściu „poza siebie” do momentu, w którym w ekstazie to, co inteligibilne, przekształca się w afekt, jest to *excessus mentis*²².

Robert Glenn Davis wyjaśnia mechanizm „afektywnego zjednoczenia” u Bonawentury, przede wszystkim wskazuje kilka interpretacji, które jego zdaniem, są nietrafne. Zanim więc przystąpimy do objaśnienia dynamiki zjednoczenia mistycznego, opiszemy – za Davisem – czym taka unia afektywna – według Bonawentury – nie jest. Afekt nie staje się formą nowej „wiedzy” (tj. nową w stosunku do wiedzy, którą na drodze ku zjednoczeniu z Bogiem należy porzucić); także kategoria afektywności nie służy Bonawenturze do wprowadzenia odrębnej władzy duszy, która odpowiada za zjednoczenie. Zdaniem Davisa Bonawentura proponuje taką koncepcję unii, która zgodnie z Bonawenturiańskim odczytaniem Dionizego, jest na wskroś chrystologiczna. Oznaczałoby to, że unia z Bogiem jest uczestniczeniem duszy w pasji Chrystusa²³. Innymi słowy, afektywne ujęcie drogi zjednoczenia nie polega tylko na prostym ruchu zastąpienia wiedzy

afektem. Afekt nie staje się też nowym rodzajem wiedzy.

Koncepcja afektywnego zjednoczenia w filozofii Bonawentury ma swoje podstawy w jego ontologii i kosmologii. Kluczowa tu jest kategoria „pragnienia”. Pragnienie jest siłą działającą nie tylko w duszy, ale również od strony samego Boga²⁴. Dzięki temu podążanie za pragnieniem oraz realizowanie pragnienia Boga nie tylko prowadzi duszę do Boga, ale jest także narzędziem duchowej transformacji. W momencie, w którym wszystkie władze duszy są wyciszone lub porzucone (na dionizyjskiej drodze teologii negatywnej), zostaje pragnienie, ponieważ pragnienie nie jest władzą duszy. Według Bonawentury pragnienie jest początkiem i jednocześnie końcem drogi wznoszenia się, zdolnością duszy do bycia poruszaną, ale nie za sprawą własnego ruchu, ale za sprawą przedmiotu pragnienia²⁵. Koncepcja ta ma swoje odzwierciedlenie również w Bonawenturiańskiej psychologii, według której afektywna część duszy dzieli się na dwa aspekty – pierwszy aspekt to wola, która w porozumieniu z rozumem rozważa i wybiera partykularne dobra, a druga to pragnienie, które z konieczności i niezmiennie pragnie Dobra i szczęścia²⁶.

²² Bonaventura, *Collationes in Hexaemeron*, 2.30 (Quaracchi V), s. 341.

²³ R.G. Davis, *The Weight of Love. Affect, Ecstasy, and Union in the Theology of Bonaventure*, s. 105.

²⁴ Tamże, s. 106. Dlatego w koncepcji tej tak istotną rolę odgrywa pra-sumienie, ponieważ zaszczepione w nim pragnienie dobrego jest siłą poruszającą duszę ku Bogu.

²⁵ *Itinerarium*, I, 7. Mirosław Kiwka wyjaśnia, że koncepcja Boga jako siły poruszającej ku sobie posiada dwojakie uzasadnienie w filozofii Bonawentury: po pierwsze, zakorzenione jest w ontologii, która zakłada, że Bóg będąc Pierwszą Zasadą i źródłem wszelkiego powstawania działa w ten sposób, że przyciąga ku sobie wszelkie stworzenie. Po drugie, utożsamienie Boga z miłością pociąga za sobą to, że relacja duszy z Bogiem jest relacją interpersonalną. Zob. M. Kiwka, *Mistyczne odkrywanie Boga w Itinerarium mentis in Deum św. Bonawentury*, s. 80-81.

²⁶ Zob. R.G. Davis, *The Weight of Love. Affect, Ecstasy, and Union in the Theology of Bonaventure*, s. 109.

3. Funkcja cielesności w zjednoczeniu afektywnym

Koncepcja afektywnego zjednoczenia w *Itinerarium mentis ad Deum* zyskuje swoje uzupełnienie w traktacie *Legenda maior*, będącym opisem życia św. Franciszka. Szczególne znaczenie dla zrozumienia Bonawenturiańskiej koncepcji afektywnego zjednoczenia ma ostatni, siódmy etap. Etap siódmy w *Itinerarium*, w którym afekty są rozpalone, koresponduje z siódmym etapem życia Franciszka, który ukazuje jego ekstatyczną seraficką wizję pozostawiającą na ciele śmiertelność, którą przechodzi w Chrystusowej pasji²⁷.

Najistotniejszym aspektem opisu zawartego w *Legenda maior*, rzucającego dodatkowe światło ma dynamikę afektywnego zjednoczenia, jest przedstawienie ciała, na którym odzwierciedlają się widoczne znaki afektów (pożądania i współczucia)²⁸. Bonawentura opisuje Franciszka jako przenikniętego głęboko miłością do Boga, jest on prowadzony przez swój naturalny afekt²⁹. Ostatnim etapem tej drogi jest wizja Franciszka, w którym jego ciało i widoczne na nim ślady Chrystusowej pasji są kulminacją afektywnego zjednoczenia. Innymi słowy, przeobrażenie (ciała) Franciszka, opisane w *Legenda maior* można

traktować jako uzupełnienie afektywnej drogi zjednoczenia, przedstawionej w *Itinerarium mentis ad Deum*. Można zadać jednak pytanie: W jaki sposób duchowy afekt kulminację osiąga w cielesności?

W celu wyjaśnienia związku afektywności i cielesności należałoby przyjrzeć się bliżej Bonawenturiańskiej koncepcji miłości. Według franciszkańskiego teologa afekt jest siłą, za sprawą której kochający i kochany (podmiot i przedmiot miłości, w tym wypadku dusza i Bóg) są złączeni w jedno w ten sposób, że kochający (dusza) przekształcani jest przez i w kochanego. W efekcie podmiot staje się przedmiotem, kochający staje się kochanym, poruszany staje się poruszającym³⁰. Franciszka duchowa głęboka miłość jest widoczna, zamknięta na powierzchni jego ciała, gdyż tak zjednoczył się ze swoim przedmiotem pragnienia i miłości (Chrystusem), że stał się niejako Nim samym, przybierając ślady Chrystusowej pasji na swoim ciele. Oznaczone znakami Chrystusowej pasji ciało Franciszka jest tekstem, wskazującym pogodzenie i pojednanie ducha i ciała³¹. W sposób paradygmatyczny dla późnośredniowiecz-

²⁷ Zob. R.G. Davis, *The Weight of Love. Affect, Ecstasy, and Union in the Theology of Bonaventure*, s. 116.

²⁸ Bonaventura, *Legenda Maior* XIII.10 (Quaracchi XIII), s. 545.

²⁹ Bonawentura na poziomie językowym używa strony biernej i czynnej: Franciszek (czynnie) pożąda Boga i jest przez to samo pożądanie prowadzony zob. R.G. Davis, *The Weight of Love. Affect, Ecstasy, and Union in the Theology of Bonaventure*, s. 119.

³⁰ Bonaventura, *Legenda*, 8.10 (Quaracchi XIII), s. 529.

³¹ „The spiritual depth of Francis's compassion is at the same time the porous and protruding surface of his body. Marked with the signs of Christ's passion, Francis's body is a text, indicating the reconciliation of spirit and flesh, inner and outer”. Zob. R.G. Davis, *The Weight of Love. Affect, Ecstasy, and Union in the Theology of Bonaventure*, s. 128.

nych afektywnych dewocyjnych praktyk i refleksji afekt, czyli miejsce ekscesu duszy zmierzającego do Boga, jest dla Bonawentury miejscem wewnętrznej „inności”, „obcości”, ponieważ jest całkowicie poza zasięgiem działań intelektu. To miejsce jest nieznanie duszy i jednocześnie tak bliskie i intymne jak ciało, z którym jest ona złączona³².

Na koniec warto wspomnieć, że Bonawenturiańska koncepcja cielesności jako narzędzia czy manifestacji

zjednoczenia mistycznego wpisuje się w średniowieczną tradycję „duchowych zmysłów”, która przypisała ludzkiej zmysłowości i cielesności (wzrokowi, słuchowi, dotykowi, zapachowi itd.) zdolności odesłania do rzeczywistości duchowej. Zmysł staje się w tej tradycji jednym z „instrumentów duchowej percepcji”. Bonawentura łączył duchowy wzrok i słuch z intelektem (*intellectus*), pozostałe zaś trzy zmysły z uczuciem (*affectus*)³³.

Podsumowanie

Opisana w artykule droga afektywnego zjednoczenia duszy z Bogiem jest podstawą dewocyjnego programu Bonawentury, a jej najistotniejszym elementem naturalna i afektywna inklinacja duszy do Boga, tj. *synderesis*. Ta inklinacja jest zdolnością przekraczającą naturalne władze i czynności. W interpretacji Roberta G. Davisa Boga

jako przedmiotu pragnienia – i zgodnie z dionizyjską teologią negatywną, przedmiot absolutnie nieznanym – nie sposób przyswoić działaniom intelektu. W konsekwencji Bonawentura wprowadza kategorię afektywności, która uwyraźniając się w cielesności³⁴, sięga ku temu, co Niepoznawalne.

³² Podobny nacisk na cielesność w praktykach medytacyjnych i modlitewnych (zwłaszcza pasywnych), której filozoficzno-teologiczną formę opisał Bonawenturę, obecny jest w sztuce. Historycy sztuki widzą w rzeźbach idee opisane w Bonawenturiańskim *Lignum vitae*. „Krzyże mistyczne ukazują często zdeformowane, udrczone, pełne krwawiących ran ciało Zbawiciela. (...) Siłą ekspresji wywiera ona wpływ na widza, unaoczniając mu ogrom bólu doznanego przez Zbawiciela podczas procesu, w drodze na Golgotę i na jej szczycie, a także pozwalając widzowi na duchową partycypację w Chrystusowej męce i w konsekwencji inicjując lub wzmacniając jego pasywną pobożność”. J. Sprutta, *Krzyż mistyczny jako Drzewo Życia w sztuce średniowiecza*, „Studia Gnesnensia”, t. XXIX (2015), s. 329.

³³ P.L. Gavrilyuk, S. Coakley, *Duchowe zmysły. Percepcja Boga w zachodnim chrześcijaństwie*, Kraków 2014, s. 20.

³⁴ Ucieleśnienie pragnienia bierze za punkt wyjścia „zmysłowe doświadczenie boskości”, ale u Bonawentury cielesność nie tyle służy jako instrumentarium komunikacji z boskością, ile radykalniej – według interpretacji Davisa – pragnieniu a jego kulminacja staje się cielesna. Powszechne stało się przyjęcie rozróżnienia „analogicznej” i „metaforycznej” funkcji języka duchowej percepcji. Z analogią mamy do czynienia wtedy, kiedy działanie zmysłów duchowych opisywane jest w kategoriach podobnych do działania percepcji zmysłowej. Metaforyczne użycie języka duchowej percepcji zakłada się, gdy u autora brak zamierzonego bliskiego podobieństwa do funkcjonowania sensorium fizycznego. Zob. P.L. Gavrilyuk, S. Coakley, *Duchowe zmysły. Percepcja Boga w zachodnim chrześcijaństwie*, s. 21.

Bibliografia

1. Augustyn, *Państwo Boże*, tłum. W. Kubicki, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2002.
2. Blankenhorn, B., *The Mystery of Union with God: Dionysian Mysticism in Albert the Great and Thomas Aquinas*, The Catholic University of America Press, Washington, D.C. 2015.
3. Bonaventura, *Collationes in Hexaëmeron sive illuminationes ecclesiae*, w: *S. Bonaventurae Opera omnia*, vol. V, (red.) Ex Typographia Collegii S. Bonaventurae, Florentia: Ad Claras Aquas (Quaracchi), 1891.
4. Bonaventura, *Commentaria in quatuor libros Sententiarum*, t. 1, w: *S. Bonaventurae opera omnia*, vol. I, (red.) Ex Typographia Collegii S. Bonaventurae, Florentia: Ad Claras Aquas (Quaracchi), 1882.
5. Bonaventura, *Itinerarium mentis in Deum*, w: *S. Bonaventurae opera omnia*, vol. V, (red.) Ex Typographia Collegii S. Bonaventurae, Ad Claras Aquas (Quaracchi), Florentia 1891.
6. Bonaventura, *Legenda Maior* w: *S. Bonaventurae opera omnia*, vol. 10: *Legendae s. Francisci Assisiensis saeculis XIII et XIV conscriptae*, edita a patribus Collegii S. Bonaventurae, (red.) Ex Typographia Collegii S. Bonaventurae, Ad Claras Aquas (Quaracchi), Florentia, 1941)
7. Bonaventura, *Pisma ascetyczno-mistyczne*, tłum. C. Niezgodą OFMConv., Akademia Teologii Katolickiej Warszawa, 1984.
8. Bonaventura, *Soliloquium de quatuor mentalibus exercitiis*, w: *S. Bonaventurae opera omnia*, vol. VII, (red.) Ex Typographia Collegii S. Bonaventurae, Ad Claras Aquas (Quaracchi), Florentia 1888.
9. Davis R.G., *The Weight of Love. Affect, Ecstasy, and Union in the Theology of Bonaventure*, Fordham University Press, New York 2017.
10. Gavrilyuk P. L., Coakley, S., *Duchowe zmysły. Percepcja Boga w zachodnim chrześcijaństwie*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2014.
11. Gilson É., *The Philosophy of St. Bonaventure*, Sheed and Ward, New York 1938.
12. Kiwka M., *Mistyczne odkrywanie Boga w Itinerarium mentis in Deum św. Bonawentury*, „Studia Philosophiae Christianae”, 53 (2017)2, s. 77-121.
13. Lees R.A., *The Negative Language of the Dionysian School of Mystical Theology. An Approach to the Cloud of Unknowing*, University of New York, New York 1981.
14. Raczkowski J., *Traktat św. Bonawentury Lignum Vitae a toruński podominikański krucyfiks na drzewie życia*, w: „Literatura a rzeźba”, red. J. Godlewicz-Adamiec, T. Szybisty, t. IV, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Uniwersytet Warszawski, Kraków-Warszawa 2018, s. 341-368.
15. Ratzinger J., *The Theology of History in St. Bonaventure*, Franciscan Herald Press, Chicago 1971.

16. *Re-thinking Dionysius the Areopagite*, red. Sarah Coakley, Charles M. Stang, Wiley-Blackwell, Malden, Mass. 2009.
17. Rorem P., *Eriugena's Commentary on the Dionysian Celestial Hierarchy*, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto 2005.
18. Sprutta J., *Krzyż mistyczny jako Drzewo Życia w sztuce średniowiecza*, „Studia Gnesnensia”, t. XXIX (2015), s. 329- 338.
19. William of St. Thierry. *De natura et dignitate amoris*. Vol. 88, *Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis*, red. P. Verdeyen, Brepols, Turnhout 2003.

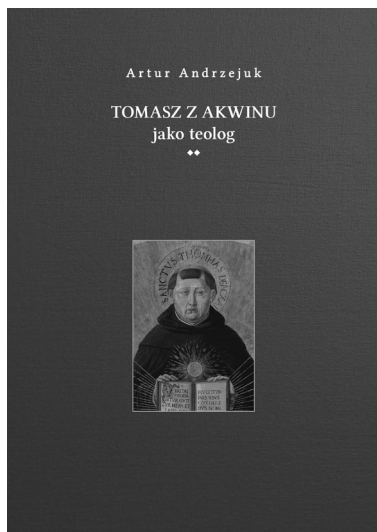
The affective path to God according to Bonaventure

Keywords: mystical union, ecstasy, desire, affectivity, love, Bonaventure

This article is a historical and philosophical study on the dynamics of love and desire for God in Bonaventure's approach. In particular, the article focuses on the affective interpretation of the path of the soul's union with God. As we know, in Bonaventure's concept, the mystical union with God (ecstasy) does not take place on the intellectual plane, because the intellect is abandoned (*excessus mentis*). Rather, affectivity is the field within which mystical ecstasy takes place. However, while it is common to claim that in mystical union the soul does not have any representation of God, and contact with God does not take place through knowledge or cognition, questions can still be asked: what exactly is the role of affect in *excessus mentis*? Is affect an alternative form of knowledge? Does affect replace intellect?

The article is an attempt to at least partially answer questions about the role of affect in the Bonaventure's concept of mystical union. The aim of the article is to show how Bonaventure interprets Dionysian negative theology and what reasons led him to state the superiority of love over knowledge. We will also show the historical sources for the formation of the Bonaventure's concept of the path of unification.

The article consists of three parts: the first is an attempt to reconstruct the Dionysian and Victorian inspirations for Bonaventure's affective interpretation. The second part is a description of the mechanism of human desire (i.e. desire directed towards God). I will answer the question about the role of *synderesis* in desire. Finally, in the third part I will show the role of corporeality in the affective mystical union.

Artur Andrzejuk

Tomasz z Akwinu jako teolog
T. 2: *Teologia moralna*
i sakramentologia

Warszawa 2023

Książka stanowi drugi tom dwutomowej publikacji (w formie e-booka i papierowej) pt. *Tomasz z Akwinu jako teolog*. Tom drugi obejmuje teologię moralną i sakramentologię. Bazę źródłową wykładu stanowi przede wszystkim *Summa teologii* św. Tomasza, wspomagana w razie konieczności innymi tekstami Akwinaty. Autor uznał, że w czasie pewnego rozchwiania i rozmycia nauczania kościelnego, spowodowanego najpierw pandemią, a potem działaniami około-synodalnymi (to, co przez lata uważano za ważne, np. przystępowanie do sakramentów, ogłoszono jako mniej ważne w obliczu pandemii) warto przypomnieć nauczanie teologiczne Tomasza z Akwinu, który przez wieki stanowił filar nauczania katolickiego i do dziś pozostaje formalnym (zapisanym w prawie kościelnym) autorytetem w dziedzinie filozofii i teologii.

Wydanie książki dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

E-Book do pobrania gratis ze strony Naukowego Towarzystwa Tomistycznego –
www.tomizm.org

Nota o Autorach

Anton Adam – ks. prof. dr. hab., kapłan diecezji bańsko-bystrzyckiej (Słowacja). Stopnie naukowe uzyskał na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Obecnie wykłada na Wydziale Teologii Uniwersytetu Komenskigo w Bratysławie oraz na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Trnavskiego także w Bratysławie. Od 2005 roku popularyzuje teologię katolicką w radiu „Lumen”. Jest autorem ponad dwustu artykułów naukowych, które zostały opublikowane na Słowacji, w Polsce, na Czechach, w Rosji i na Ukrainie. Należy do Polskiego Towarzystwa Mariologicznego, Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Europejskiego Towarzystwa Teologii Katolickiej, Rady Ekumenicznej Konferencji Episkopatu Słowackiego, Rady Naukowej „Rocznika Tomistycznego”, Rady Naukowej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Trnawie oraz Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.

Artur Andrzejuk – prof. dr. hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii. Przewodniczący Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, redaktor naczelny „Rocznika Tomistycznego”. Autor szeregu publikacji z zakresu teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza.

Nr ORCID: 0000-0002-7926-4070

Izabella Andrzejuk – dr, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji „Rocznika Tomistycznego”. Jest autorką ponad osiemdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007), (wspólnie z Arturem Andrzejukiem) *Tomasz z Akwinu jako etyk* (Warszawa 2021) oraz *Od etyki Arystotelesa do filozofii moralnej Tomasza z Akwinu* (Warszawa 2021).

Nr ORCID: 0000-0002-4961-2580

Paweł Borkowski – dr, absolwent Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (licencjat, magisterium, doktorat). W życiu zawodowym pełnił różnorodne funkcje i zajmował różne stanowiska, m.in. nauczyciela, wykładowcy, tłumacza, publicysty. Obecnie tłumaczy dla wydawnictwa „eSPe”.

Agnieszka Gondek – dr nauk humanistycznych, filozof, absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Urzędnik państwowy w Centralnym Zarządzie Służby Więziennej w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Specjalizuje się w zakresie filozofii wychowania. Nauczycielka akademicka z kilkuletnim doświadczeniem w zakresie nauczania filozofii i etyki, w tym etyki zawodu i historii filozofii. Opublikowała książkę *Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej* (Warszawa 2022). Zainteresowania naukowe skupiają się wokół antropologii filozoficznej, etyki, metafizyki i filozofii wychowania.
Nr ORCID: 0000-0003-1308-6424

Natalia Herold – mgr, absolwentka administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) oraz kierunku „samorząd terytorialny i polityka regionalna” na Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.
Nr ORCID: 0000-0003-4761-9495

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii - pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m.in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), *Książki Tomistycznie odczytane* (Warszawa 2022) oraz liczne artykuły i przekłady.
Nr ORCID: 0000-0002-2288-9512

Paweł Lesiński – dr, adiunkt w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Autor szeregu artykułów naukowych oraz rozdziałów w monografiach. W swojej działalności badawczej skupia się na zagadnieniach prawa niemieckiego i niemieckiej myśli politycznej i prawnej. Szczególnym zainteresowaniem darzy koncepcje niemieckiego liberalizmu oraz państwa socjalnego. Członek Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej – Sekcja Polska IVR oraz Polskiego Towarzystwa Historii Prawa. Członek Zarządu - Sekretarz Stowarzyszenia Stypendystów DAAD w Polsce. Współpracuje również z Wyższą Szkołą Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie.
Nr ORCID: 0000-0001-6522-3625

Bożena Listkowska – dr, adiunkt w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Ukończyła studia filologiczne na Wydziale Humanistycznym Akademii Bydgoskiej oraz studia filozoficzne na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Doktorat nauk humanistycznych w zakresie filozofii otrzymała na UKSW w wyniku obrony rozprawy pt. *Łowańskie modyfikacje tomizmu tradycyjnego w pracach ks. Piotra Chojnackiego*; wersja książkowa: *Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego* (Bydgoszcz 2014). Prowadzi badania nad współczesną filozofią polską. Przedmiotami jej zainteresowań są w szczególności filozofia człowieka i metafizyka. Współredaktor serii książek: *Tomizm polski 1879–1918. Słownik filozofów* (2014); *Tomizm polski 1919–1945. Słownik filozofów* (2014); i *Tomizm polski 1946–1965. Słownik filozofów* (2015). Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.
Nr ORCID: 0000-0002-6635-5934

Małgorzata Łuszczynska – dr hab., prof. ucz. UMCS, pracownik w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Jest autorem licznych publikacji naukowych z zakresu filozofii prawa oraz historii doktryn polityczno-prawnych. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół problematyki społecznej nauki Kościoła katolickiego, tomizmu, myśli politycznej i prawnej średniowiecza, normatywizmu i jego krytyki, rozwoju filozofii prawa w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce. Członek Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Myśli Politycznej. Redaktor czasopisma „Annales UMCS sekcja G (lus)”.
Numer ORCID: 0000-0002-4387-8820

Konstanty Milancej – student filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.

Maciej Nowak – inż. lic., obecnie kontynuuje studia magisterskie na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, absolwent studiów inżynierskich kierunku Elektrotechnika na Politechnice Warszawskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest zainteresowany logiką i historią filozofii.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., pracownik naukowy w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Opublikował kilkadziesiąt tekstów naukowych w formie artykułów, recenzji lub monografii, głównie z zakresu filozofii, z których największe znaczenie ma książka *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu* (2013). Jest ponadto autorem 127 haseł w *Powszechnej Encyklopedii Filozofii* i 32 w *Encyklopedii Filozofii Polskiej*. Podejmuje także tematy związane z historią księgozbiorów.
Numer ORCID: 0000-0003-0618-611X

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelni w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego „Rocznika Tomistycznego”, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się średniowieczną filozofią praktyczną, historią filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografią łacińską oraz filozofią współczesną. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa 2013), *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI wieku* (Warszawa 2016) oraz *Tomasz z Akwinu o przyjemności* (Warszawa 2021). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filo-sofij”, „Roczniku Tomistycznym” i in.
Numer ORCID: 0000-0002-6993-2178

Jan Pociąg – mgr inż., magister teologii. Przygotował rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze.

Jest członkiem Sodalicji Świętej Jadwigi Królowej.
Numer ORCID: 0000-0001-5698-6401

Peter A. Redpath – jest rektorem Adler-Aquinas Institute; jest również dyrektorem Aquinas School of Leadership, kierownikiem studiów tomistycznych w Holy Apostles College and Seminary (USA), a także aktywnym badaczem na Uniwersytecie Abat Oliba w Barcelonie (Hiszpania).

Karolina Sienkiewicz – magister pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej, absolwentka i wykładowca Akademii Białskiej im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół pedagogiki przedszkolnej, komunikacji społecznej i pedeutologii nauczyciela.
Numer ORCID: 0009-0004-7424-8989

Tomasz Łukasz Stanowski – magister filozofii, doktorant na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Przygotował rozprawę doktorską o Józefie Gołuchowskim pod kierunkiem prof. dr hab. Marcina Karasa.
Numer ORCID: 0000-0002-7462-9667

Antoni B. Stępień – prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Głównym przedmiotem jego zainteresowań filozoficznych są trzy dyscypliny: teoria poznania, metafizyka i estetyka. W teorii poznania podejmował fenomenologiczną analizę deskrypcyjną, dyskusję ze sceptycyzmem oraz obronę możliwości wiedzy koniecznej dotyczącej świata. Jego teorię poznania należałoby określić mianem fundacjonalistycznej, maksymalistycznej i realistycznej. W metafizyce argumentuje za pochodnością świata od bytu absolutnego, osobowego, nieskończonego, wszechwiedzącego, wszechmocnego i nieskończenie dobrego; za odrębnością substancjalną człowieka w stosunku do innych bytów, w tym za niematerialnością najważniejszych działań umysłu ludzkiego oraz za istnieniem wolnej woli. Tezy te skłaniają go do uznania, że sens życia ludzkiego wykracza poza istnienie w świecie materialnym w takiej formie, w jakiej go teraz znamy. W stosunku do swego stanowiska filozoficznego używa określenia: „tomizm egzystencjalny w niektórych sprawach fenomenologizujący”. W estetyce podlega wpływowi fenomenologii w wydaniu Ingardena, a szczególnie aksjologii fenomenologicznej. Jest autorem takich prac jak: *Wstęp do filozofii* (5 wydań); *Wprowadzenie do metafizyki*

(Kraków 1964); *O metodzie teorii poznania* (Lublin 1966); *Elementy filozofii* (Lublin 1980); *Propedeutyka estetyki* (2 wydania); *Zagadnienie punktu wyjścia w filozofii. Teorie relacji: filozoficzne i logiczna* (Lublin 2005); *Studia i szkice filozoficzne* (3 tomy, Lublin 1999 – 2015).

Marian Szymonik – ks., dr hab. nauk humanistycznych w zakresie filozofii. Wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie; „profesor stały” i wykładowca w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Nr ORCID: 0000-0002-0796-8001

Michał Zembrzusi – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pełni funkcję Zastępcy Przewodniczącego Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest dyrektorem serii wydawniczej „Biblioteka Rocznika Tomistycznego”. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasa z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*. Jest autorem przekładów: Tomasz z Akwinu, *Komentarz „O pamięci i przypominaniu”* (Warszawa 2012), Tomasz z Akwinu, *Komentarz do De hebdomadibus Boecjusza* (Warszawa 2021) oraz Tomasz z Akwinu, *Kwestia o substancjach duchowych* (Warszawa 2023). Nr ORCID: 0000-0003-4647-479X

Michał Ziółkowski MI – dr, członek Zakonu Posługujących Chorym (*Ministri Infirmorum*), członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Autor książki *Pokonać śmierć czy zmienić człowieka. Ideologia współczesnego transhumanizmu wobec heterodoksji Mikołaja Fiodorowa* (Warszawa 2020), *Biblijny ślad pięty. Na tropach antychrysta* (Warszawa 2022). Publikuje w kwartalniku „Fides et Ratio”, serii „Universum Ethicae Christianae” oraz „Roczniku Tomistycznym”. Zainteresowania naukowe skupia wokół: filozoficzno-teologicznej analizy transhumanizmu oraz związanych z tym nurtem problemów bioetycznych i etyce sztucznej inteligencji; ewolucji idei antychrysta w tekstach biblijnych; filozofii tomizmu konsekwentnego; koncepcji myślicieli rosyjskiego renesansu filozoficzno-religijnego. Nr ORCID: 0000-0001-5369-071X